

**И.К. АХУНБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

Диссертациялык кеңеш Д 14.23.691

Кол жазманын укугу менен
УДК 616.31:615.831.7

**СУБАНОВА АЗИРА АЗИСОВНА
ПАРОДОНТИТТИ ДАРЫЛООДО ЖАНА ЭКИНЧИ АЛДЫН
АЛУУДА ТАБИГЫЙ ЖАНА
ФИЗИКАЛЫК ФАКТОРЛОРДУ КОЛДОНУУ**

14.03.11– медициналык калыбына келтирүү, спорттук медицина, дене-
тарбия менен дарылоо, курортология жана физиотерапия
14.01.14 – стоматология

Медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденүүгө диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2024

Илимий иш Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин терапевтикалык стоматология кафедрасында ишке ашырылган.

Илимий жетекчиси:

Белов Георгий Васильевич

медициналык илимдин доктору,
профессор.

Кыргызстан Эл аралык
университетинин Эл аралык
медицина мектебинин илим боюнча
проректору.

Расмий оппоненттер:

Жетектөөчү (расмий) мекеме:

Диссертацияны жактоо 2024 – жылдын «_____» _____ саат 14:00 И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы, Ош мамлекеттик университетине караштуу, Д.14.23.691 диссертациялык кеңештин отурумунда И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын конференц залында он-лайн коргоо <https://vc.vak.kg/b/032-clg-rrw-xgy> коду режиминде болот (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч, 92).

Диссертация менен И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көчөсү, 92), Ош мамлекеттик университетинин (723500, Ош ш., Ленин көчөсү, 331) китепканаларынан жана <http://www.vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024 – жылдын _____

жөнөтүлдү.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, медицина
илимдеринин кандидаты, доцент**

Сайдылдаева А.Б.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Пародонтит-ооз көңдөйүнүн эң оор ооруларынын бири болуп саналат, анын глобалдык дүйнө жүзү боюнча жайылуусу 98%, 15-19 жаштагылар арасында 55-99%, 35-44 жаштагыларда 65-98%, Россиянын бойго жеткен калкынын арасында 82% түзөт [Орехова Л.Ю., 2018]. Эпидемиологиялык изилдөөлөр боюнча Кыргыз Республикасынын калкынын арасында пародонт ооруларынын таралышы 87% түзөт, 35-44 жаштагылар арасында көрсөткүчтөрү жогору болуп эсептелинет [Кыдыкбаева Н.Ж., 2020]. Кыргызстандын бийик тоолуу аймактарында жүргүзүлгөн илимий изилдөөлөрдүн натыйжасында, бийик тоолуу райондордун тургундарында пародонт оорусунун оордугу 20% жогору экени аныкталган, себеби кычкылтектин жетишсиздиги менен кычкылдануучу жана калыбына келтирүүчү потенциалдардын азайышы жана кан агымынын жайлашы менен байланыштуу экенин көрсөткөн [Сабурова Л.Б., 1981]. Этиопатогенезде микробтордун таасири, шилекейдеги липиддердин перекистик кычкылдануусу жана оксиданттарга каршы коргонуунун (ЛПК/ОКК) балансынын бузулуусу жана башкалар маанилүү болуп эсептелет [Бутюгин И.А., 2014; Цепов Л.М., 2015; Усманова И.Н., 2015]. Кан тамырларда, кандын айланышынын бузулушу пародонттун абалына таасир тийгизет [Грудянов А.С., 2004; Schneider S.A., 2011]. Пародонт ооруларынын ар түрдүү себептери болгондугуна байланыштуу, дарылоо ыкмалары дагы ар түрдүү болот, жеке дарылоо ыкмаларын камсыз кылуу, жүргүзүлгөн дарылоонун ийгиликтүүлүгүн негизги шарт болуп саналат. Негизсиз дарылоо оорунун күчөшүнө жана жаак-бет системанын абалынын төмөндөшүнө алып келет. Пародонт ооруларын максаттуу консервативдик дарылоо: профессионалдык гигиенаны, антисептиктерди, антибиотикти камтыган препараттарды колдонуу, бузулган липиддердин кычкылдануу процесстерин коррекциялоону, айыктуруучу каражаттарды жана физиотерапевттик ыкмаларды камтыйт. Микроорганизмдердин антибиотикти камтыган айрым дарыларга туруктуулугунун өнүгүшүнө байланыштуу пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоодо минералдык жана өсүмдүк тектүү табигый каражаттар көбүрөөк колдонулууда. Табигый каражаттарын колдонуу ооз көңдөйүнүн микрофлорасынын балансын бузбайт жана олуттуу терс таасирлери жок болуп саналат. Анткени алардын антигендик касиети жок болуп саналат, аларды ооз көңдөйүнүн микрофлорасынын балансын бузуудан коркпостон жетишерлик узак убакытка чейин колдонууга болот [Гончарова Е.И., 2012; Aspalli S., 2014; Chandra Shekar BR., 2015]. Жазылган диссертация патенттелген “Витар” жана заманбап биоинновациялык гигиеналык DENOVA Oral BIO-Complex каражатары боюнча алынган натыйжаларды МКФ баалоо менен пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бир бөлүгү катары изилдөөгө арналган. Кыргызстанда биринчи жолу пародонттун абалын баалоо үчүн МКФ аркылуу илимий изилдөөлөр жүргүзүлүүдө [Белов Г.В. ж.б., 2015].

Учурдагы илимий иштердин маалыматтык талдоосу көрсөткөндөй, физиотерапевтик дарылоо ыкмаларын колдонуу боюнча, жетишерлик көп сандагы эмгектерге карабастан, өнөкөт пародонт оорулары менен ооруган бейтаптарды биокомпозиттерди жана лазердик нурлануу айкалыштыруу аркылуу, дарылоо ыкмалары жетиштүү түрдө иштелип чыккан эмес, бул илимий изилдөөнүн милдеттеринин бири болуп аныкталды.

Диссертациянын темасынын илимий мекемелер өткөргөн приоритеттүү илимий багыттар же негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш «Кыргызстандын географиялык-климаттык, шарттарындагы эпидемиология, патогенез жана адам ооруларынын саногенези, МКФтын тарабынан изилдөө жүргүзүү» деген илимий-изилдөөнүн алкагында аткарылган, мамлекеттик каттоо номери № 0007479. Диссертацияда өнөкөт пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бир бөлүгү катары, алдын алуу жана дарылоо үчүн DENOVA Oral BIO-Complex табигый каражатын клиникалык изилдөөлөрдүн натыйжалары камтылган. Диссертацияда DENOVA Oral BIO-Complex каражаты, клиникалык изилдөөлөрүнүн натыйжалары өнөкөт пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоо жана алдын алуу алкагында камтылган. ELITE PROJECTS 1998 компаниянын жана Эл аралык билим берүү борборунун башкы директору Габриэл Марк Хавин, Маалот ш., Израиль, № 09-2017 илимий кызматташуу жөнүндө келишим түзүлгөн.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын табигый дарылык ресурстарынын негизинде стоматологиялык каражатты иштеп чыгуу, клиникага чейинки жана клиникалык изилдөөлөрдү жүргүзүү жана DENOVA Oral BIO-Complex каражатын МКФ карашы менен натыйжалуулуктарын баалоо болуп саналат.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Пародонттун өнөкөт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун жана алдын алуунун алкагында колдонуу үчүн Кыргызстандын табигый айыктыруучу ресурстарынын негизинде стоматологиялык каражаттарды иштеп чыгуу.
2. Иштелип чыккан каражатка клиникага чейинки жана клиникалык изилдөөлөрдү жүргүзүү.
3. Стоматологиялык «Витар» каражаты жана лазердик нурланууну колдонуу менен өнөкөт пародонтиттин калыбына келтирүүчү дарылоонун ыкмасын иштеп чыгуу.
4. DENOVA Oral BIO-Complex табигый оозго кам көрүү каражатын өнөкөт пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоодо натыйжалуулугун баалоо.
5. Бишкек шаарынын тургундарынын ар кандай курактагы пародонт ооруларынын жыштыгын МКФ колдонуу менен аныктоо.

Иштин илимий жаңычылыгы: биринчи жолу Кыргызстандын табигый дарылык ресурстарынын негизинде үч жаңы стоматологиялык каражаттары иштелип чыкты жана патенттелди: “Витар”- КР Патенти № 1796, “Артокан” - КР Патенти № 2050 жана “Пропакан” - КР Патенти № 2074.

“Витар” стоматологиялык каражаты клиникага чейинки жана клиникалык сыноолордон өткөрүлдү. Ошондой эле, өнөкөт пародонтиттин калыбына келтирүүчү дарылоо ыкмасы иштелип чыккан (№ 2207 КР Патенти). Кыргызстанда биринчи жолу МКФ негизинде, пародонттун сезгенүү ооруларынын көрүнүктүүлүгү изилденген. МКФ домендерин колдонуу менен стоматологиялык бейтаптардын сапатын аныктоонун жана медициналык-социалдык иш-чаралардын натыйжалуулугун баалоо менен ыкмасы ишке киргизилди.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси: иштелип чыккан стоматологиялык «Витар» каражатына Кыргыз Республикасынын патенти алынган. Клиникага чейинки жана клиникалык изилдөөлөр үчүн тиешелүү коштомо документтери менен өнөр жай үлгүсү даярдалган. Өнөр жай өндүрүшү жана аны пародонтиттин өнөкөт түрлөрүн дарылоонун патенттелген ыкмасын колдонуу стоматологиялык клиникаларда, бөлүмдөрдө жана кабинеттерде, көпчүлүк кабыл алууларда, натыйжалуу жыйынтыктарды бериши күтүлөт. Кыргызстандын практикалык стоматологиясына биринчи жолу, тишке жана ооз көңдөйүнө кам көрүү үчүн, азыркы учурдагы натыйжалуу DENOVA Oral BIO-Complex ELITE PROJECTS 1998 (Израиль) каражаты киргизилди, ал 25 ашык чет өлкөлөрдө ооз көңдөйүнүн ден соолугу үчүн колдонулут келет, пародонт ооруларынын таралышын кыйла азайтышына мүмкүнчүлүк бериши күтүлөт.

Илимий иштин натыйжалары Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университетинин, стоматология факультетинин, тиш дарылоо кафедрасында окуу процессине киргизилген. Практикалык стоматологияга - №2 шаардык стоматологиялык поликлиникага, ЖЧК "Стоматология" киргизилген. ЖЧК “Арония -Фарм” өнөр жай өндүрүшүнө, мындан ары кеңири клиникалык изилдөө жана каражатты өндүрүшкө даярдоо максатында.

Алынган жыйынтыктардын экономикалык мааниси.

Патенттелген стоматологиялык каражаттардын илимий негиздөөсү, бейтаптарды дарылоону жеткиликтүү жана арзан кылат, каражаттын өнөр жайда өндүрүшү ЕАЭС тармагында атаандаштыка жөндөмдүү болушу күтүлөт. Тиш бүйлөсүндөгү кан агуунун биринчи белгилери пайда болгондо, бейтаптар тарабынан каражаттарды өз алдынча колдонуу, аз материалдык чыгымдар менен алдын алуу чараларын натыйжалуу кылат. Тиш жана ооз көңдөйүнө дарылоодо жана кам көрүүдө натыйжалуу Oral BIO-Complex каражатын ишке киргизүү менен тиш-жаак ооруларынын көрсөткүчтөрүн бир кыйла азайтууга мүмкүнчүлүк болот, бул бейтаптардын дарылануусуна жана жалпы тиш салууга кеткен материалдык чыгымдарын бир топ кыскартат.

Жактоого чыгарылган диссертациянын негизги жоболору:

1. Кыргызстандын табигый айыктыруучу байлыктарынын негизинде иштелип чыккан жана патенттелген «Витар» стоматологиялык каражаты дарылоо убактысын кыскартууга мүмкүндүк берет.

2.Стоматологиялык “Витар” каражатынын, клиникага чейинки изилдөөлөрү анын уулуу, аллергиялык жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү касиеттеринин жоктугун, ошондой эле пародонтиттин өнөкөт формасын моделдөөдө, терапиялык натыйжалуугу бар экендигин ишенимдүү көрсөттү.

3.Стоматологиялык “Витар” каражаттын клиникалык изилдөөлөрү практикада колдонуу үчүн өнөр жайлык чыгарууну сунуштоого мүмкүндүк берди.

4.DENOVA Oral BIO-Complex каражатынын клиникалык изилдөөлөрү аны пародонт ооруларын дарылоодо колдонуу жана алардын таралышын азайтарын көрсөттү.

5.МКФ домендерин колдонуу стоматологиялык системанын абалын натыйжалуу баалоого мүмкүндүк берет.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Илимий-изилдөө ишин автор өз алдынча жүргүзгөн, автор үч стоматологиялык каражаттын жана өнөкөт пародонтитти дарылоонун бир ыкмасынын патент ээси болуп саналат, стоматологиялык «Витар» каражатын өнөр жайлык өндүрүү маселелери менен өз алдынча алектенет. Илимди жана медициналык билим берүүнү өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн, Эл аралык билим берүү DENOVA борборунун президентине, адамдын ден соолугунун көйгөйлөрүн комплекстүү чечүү үчүн, табигый каражаттардын авторуна жана иштеп чыгуучусуна, медициналык жогорку окуу жайларында изилдөөлөрдө, клиникалык жана лабораториялык консультантына Gabriel Mark Khavin мырзага, Маалот ш., Израиль., ыраазычылык билдиребиз. Анкетанын суроолорунан алынган натыйжалардын негизинде, Бишкек шаарынын калкынын пародонт ооруларынын көрсөткүчтөрүн жакшыртуу үчүн корутундулар чыгарылды. Илимди өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн автор дипломдор жана медалдар менен сыйланган (Россия, Казакстан).

Иштин жыйынтыгын апробациялоо. Диссертациянын негизги жыйынтыктары «Заманбап медицинанын актуалдуу маселелери» V эл аралык илимий-практикалык конференциясында (Екатеринбург ш., 2018); «Табигый илимдер жана медицина: теория жана практика» V эл аралык илимий-практикалык конференциясында (Новосибирск ш., 2018) баяндалган.

Диссертациянын толук чагылдырылышы басылмаларда. Диссертациянын темасы боюнча 13 илимий макала, анын ичинен 5 Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясы тарабынан сунушталган илимий басылмаларда, анын 4 чет элдик басылмаларда жарыяланган. Кыргыз Республикасынын Ойлоп табуулардын мамлекеттик реестринде катталган ойлоп табууларга 4 патент. Жазылган эмгектер диссертациянын материалдарында илимий–теориялык негиздеме тапкан бардык негизги жоболорду чагылдырат.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык иш компьютердик тексттин 129 бетинде жазылган, кириш сөздөн, адабияттык серептен, материалдардан жана изилдөө ыкмаларынан, өздүк изилдөөлөрдүн натыйжаларынан, иштелип чыккан стоматологиялык каражаттардын сыпаттамаларынан, корутундулардан, тажрыйбалык сунуштардан, колдонмолордон жана 153 көрсөтүлгөн адабияттардан анын ичинен 36 чет элдик булактардан турат. Диссертацияда 17 таблица, 13 микрофото жана 5 сүрөт менен көрсөтүлгөн.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациянын киришүүсүндө иштин орчундуулугу, изилдөөнүн максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, тажрыйбалык мааниси келтирилген, коргоого киргизилген негизги жоболору түзүлгөн.

1 глава. Адабий сереп. Маалыматтык жана патенттик издөө Elibrary, Patent.ru, Pubmed, United States Patent and Trademark Office (USPTO) сайттарында жүргүзүлгөн. Адабий серепте пародонт оорулары менен бейтаптарды калыбына келтирүүдө табигый каражаттарды колдонуу, пародонт ооруларынын жайылып жатышы жана себептери жөнүндө заманбап түшүнүктөр чагылдырат. Салыштырмалуу дени сак адамдардын жана тиш-жаак бейтаптардын ар кандай бөлүктөрүнүн абалын баалоо үчүн, МКФ колдонуунун мүмкүнчүлүгү көрсөтүлгөн. Адабий сереп пародонттун оорулары менен бейтаптарды калыбына келтирүүнүн натыйжалуулугун жана аны табигый каражаттар менен онго келтирүү ыкмаларын иштеп чыгуунун жетишсиздигин көрсөттү.

2 глава. Изилдөөнүн материалы жана ыкмалары.

Изилдөөнүн объектиси. Жалпысынан 200-250 г., дене салмагындагы, 152 ак тукумдуу эркек келемиштер колдонулган, жаныбарлардын экологиясынын өзгөчөлүгүн эске алуу менен стандарттуу виварий шартында кадимки тамактандыруу менен багылган. Клиникалык изилдөөлөрдүн жүрүшүндө Бишкек шаарынын дени сак тургундары жана сезгенүү пародонт оорулары менен бейтаптар текшерүүдөн өткөрүлдү.

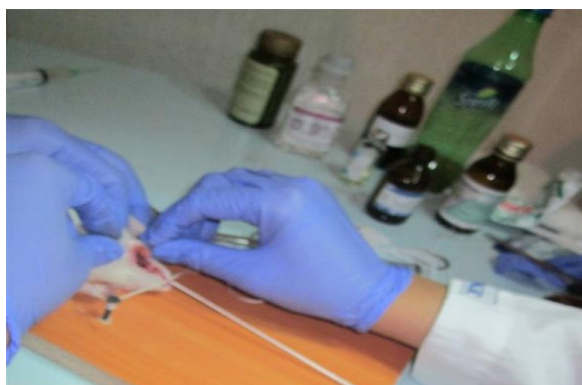
Изилдөөнүн предмети. Пародонт ткандарын жана ички органдарды гистологиялык изилдөөлөр, кан анализдери, ошондой эле шилекейдин биохимиялык анализи (спектрофотометриялык ыкма) Волчегорский И.А. жана авторлоштор ыкмасы менен. Продукциянын оптималдуу курамы жана анын концентрациясы өнөр жай үлгүсүн даярдоо технологиясын колдонуу менен аныкталган.

Долбоорлоо жана сыноо этабы «Витар» стоматологиялык каражатты иштеп чыгууну жана патенттөөнү, өнөр жай үлгүсүн чыгарууну жана аны клиникага чейинки изилдөөнү камтыйт (2.1.1 - сүрөт). Эксперименталдык изилдөөлөр «Жаңы фармакологиялык заттарды эксперименталдык (клиникалык) изилдөө боюнча колдонмого» ылайык жүргүзүлгөн [Хабриев Р.У., 2005, Миронов А.Н., 2012].

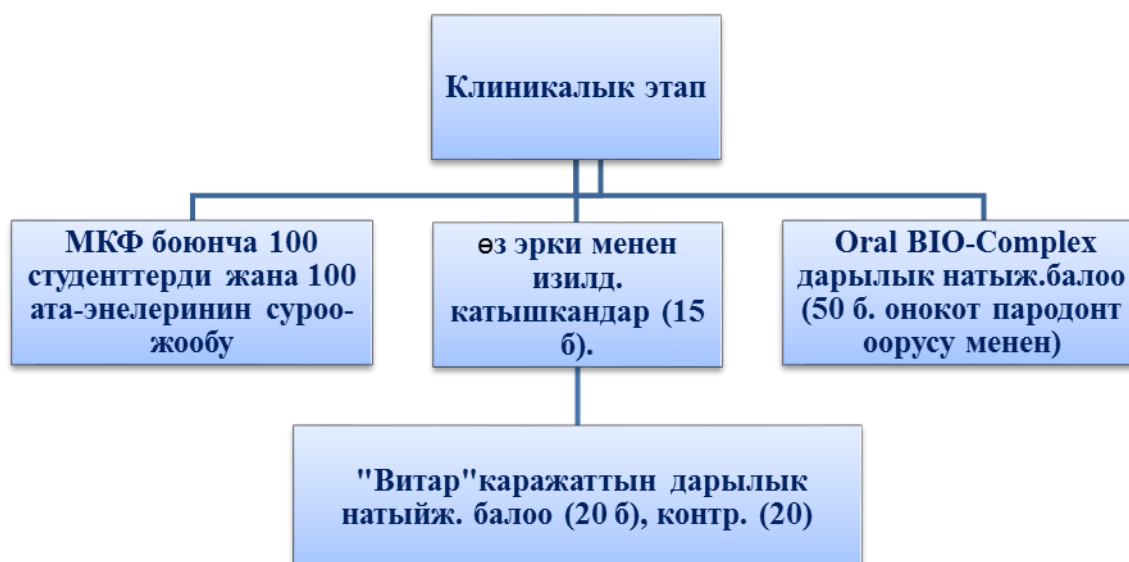
2.1.1 сүрөт. Изилдөөнүн долбоорлоо-сыноо бөлүмдөрүнүн түзүлүшү.

Стоматологиялык «Витар» каражатынын коопсуздугун аныктоо үчүн төмөнкү клиникага чейинки изилдөөлөр жүргүзүлгөн: курч жана өнөкөт уулуулугу, аллергендүү жана жергиликтүү дүүлүктүрүү таасирлери.

2.1.4 сүрөт. Өнөкөт пародонтитти келемиштердин алдыңкы тиштерине лигатура бекитүү.

Каражаттын дарылык таасирин изилдөө максатында, лабораториялык келемиштердин алдыңкы тиштерине лигатура модели орнотулган, пародонтиттин онокот турунун көрүнүшүн алыш учун [Chumakova Y., 2014]. Гексаналдык наркоздун таасири менен келемиштердин тиштерине 14 күн бою лигатураны бекитип, андан кийин негизги тобунда он күн бою "Витар" сыналучу каражат менен нымдалган (2.1.4 - сүрөт). Клиникалык сыноолордо каражаттын курамы, касиеттери жөнүндө маалымат алган, дени сак бейтаптардын ыктыярдуу келишим макулдугунун негизинде өткөрүлдү. Колдонуу тартиби жана каттоо формалары Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин алдын алуу медицина, илимий-өндүрүштүк бирикмесинин биомедициналык этика боюнча комитетинин чечими менен бекитилген.

2.1.2 сүрөт. Клиникалык изилдөө.

Клиникалык изилдөө 22-60 жаштагы, 15 дени сак ыктыярчыларга, 15 күнгө, 1:4 суу кошулган каражатты күнүнө 2 жолу чайкоо аркылуу колдонулган. Стоматологиялык «Витар» каражаты клиникалык изилдөөдө 22-60 жаштагы 15 ыктыярчыларга 15 күн бою 1:4 суюлтмасында күнүнө 2 жолу оозду чайкоо түрүндө жүргүзүлгөн. Ушул эле схеманы колдонуу менен DENOVA Oral BIO - Complex каражатынын дарылык жана алдын алуу таасирин такташ үчүн 50 бейтаптарга изилденген (2.1.2 сүр.).

Өнөкөт пародонтитти дарылоонун сунушталган методунда «Витар» стоматологиялык каражаты, оозду антисептикалык чайкоолордун ордуна колдонгон, гель Метрогил Дента жана лазердик нурлануу менен. Лазердик нурлануунун саны, клиникалык көрүнүштөрдүн абалына жараша болгон. Клиникалык көрүнүшү, Шиллер-Писарев сандык үлгүсү, гигиеналык индекс Л.В. Федорова (1982 г.), Muhlemann-SBI кан агуунун индекси, ортопантомограмма, ошондой эле МКФ домендерин өзгөрүштөрү менен каражаттын натыйжалуулугу бааланган. МКФ домендери боюнча сурамжылоо 100 медициналык мекемелердин студенттери, алардын 100 ата-энесинин жана 100 бейтаптардын арасында жүргүзүлгөн.

Тиш-жаак системасынын абалын баалоо үчүн төмөнкү домендер тандалган: s32001- тиштердин саны, s32004-тишти каптаган катмардын, таштын жана ооздогу жагымсыз жыттын болушу, s3201-тиш бүйлөсү: кандын агуусу, жогорку сезгичтүүлүгү.

Домендер b28018-тиш оорусу; b5102 -чайноо менен болгон көйгөйлөр; b5101–тиштөө менен болгон көйгөйлөр; d5201-ооз көңдөйүнө кам көрүү; d6208-тиш салуу жана дарылоого болгон мүмкүнчүлүктөрү; d3300-үндөрдүн айтылышы; d3301- тез сүйлөөгө чектөөлөр; e498-ооз көңдөйүнүн абалын жеке эстетикалык кабыл алуу, жылмаюу. МКФ домендеринин оордук даражасы баалоо (2.1.1 табл.).

2.1.1 таблица – Тиш-жаак системасын өзгөрүүлөрүнүн баалоого үчүн тандалган МКФ домендери

Домендер	0	1	2	3	4
s3200(4)-тишти каптаган катмарлар, тиштеги таштар, жыттар	жок	ооба, кээде	дайыма	мен маектешиме жакындабай м	оор кыйынчылыктар
s3201-тиш бүйлөсү: кандын агуусу, жогорку сезгичтүүлүгү	жок	кээде	бат-бат	дайыма жана бул кыйынч. жаратат	оор кыйынчылыктар
b28018 - тиштин оорусу	жок	кээде	бат-бат	дайыма	чыдагыс оору
b5102-чайноо менен болгон көйгөйлөр	жок	катуу тамактарда гана	нан, алма	бардык тамак-ашта	оор кыйынчылыктар
b5101-тиштөө менен болгон көйгөйлөр	жок	белгилүү бир тиште гана	белгилүү бир катар тиштер	ооба, бардык абал үчүн	оор кыйынчылыктар
d3300-үндөрдүн айтылышы менен болгон көйгөйлөр	жок	ышкырыктуу жана шуулдама тыбыштарда гана	акырын сүйлөө	---	так эмес сүйлөө
e498-ооз көңдөйүнүн жекече эстетикалык кабыл алуу абалы, жылмаюу	жок	чоочун адамдардын алдында бир аз уялам	ооба, ал эмес тааныш адамдардын алдында да	---	оозумду колум менен же бет аарчы менен жабам

Пародонтун ткандардын абалын экинчи жолу 7-10 күнү, үчүнчү балоо 6 айдан кийин жүргүзүлгөн. Ошентип, пародонт сезгенүү оорулары менен 20 бейтап дарыланып, объективдүү клиникалык көрсөткүчтөрү оң динамика көрсөткөн. Контролдук топтун курамына Бишкек шаарындагы медициналык мекемелеринин 20 кызматкерлери кирген, акыркы бир жыл ичинде стоматологиялык жардамга кайрылбагандар.

Алынган маалыматтарды талдоо үчүн «Statistic for Windows» Word-2000, Excel 7,0, Стьюдентин t-критерийи жана маалыматты иштеп чыгуучу IBM SPSS Statistics 20 программалары колдонулган.

3 глава. Клиникага чейинки жеке изилдөөлөрдүн жыйынтыгы.

3.1. Стоматологиялык «Витар» каражатын курамы жана анын физико-химиялык касиеттери

Диссертациялык иштин 1-максатына ылайык, Кыргызстандын табигый дары-дармек байлыктарынан ылайыктуу, экономикалык жактан негизделген каражатын курамы иштелип чыккан. Натыйжада аны даярдоонун төмөнкү курамы патенттелген (3.1.1 табл.).

3.1.1 таблица – Стоматологиялык «Витар» каражатынын курамы

№	Ингредиенттер	Саны 100 мл. ед. изм.	Саны 100 л. ед. изм.	Саны 500 л. ед. изм.
1.	Көк чайдын жалбырагы	7,0 г	7,0 кг	35,0 кг
2.	Ромашка гүлдөрү	4,0	4,0 кг	20,0 кг
3.	Уйгактын тамыры	3,0	3,0 кг	15,0 кг
4.	Шалфей чөбү	3,0	3,0 кг	15,0 кг
5.	Кара жүзүмдүн уругу	3,0	3,0 кг	15,0 кг
6.	Этил спирти 70%	до 100 мл	до 100 л	до 500мл

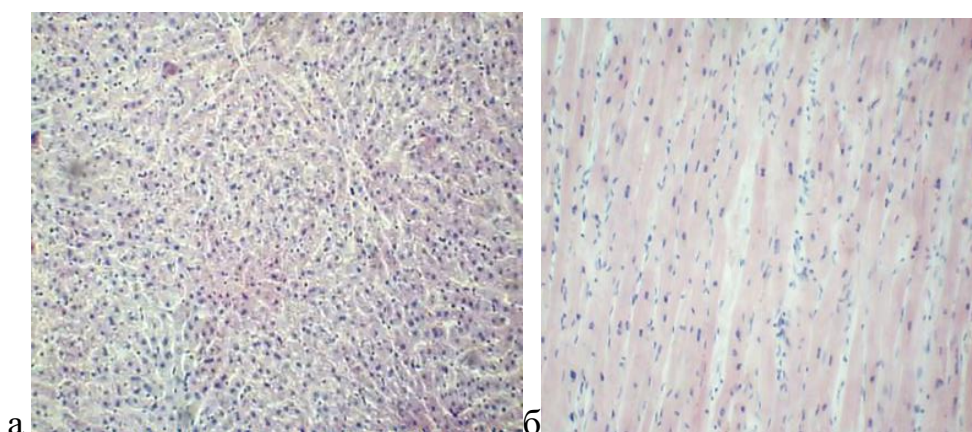
Витар стоматологиялык эликсирдин эксперименталдык өнөр жай үлгүсү, органолептикалык, микробиологиялык, физика-химиялык, терини дүүлүктүрүүчү көрсөткүчтөрү менен биологиялык активдүү каражаттарды өндүрүүнүн стандарттарына ылайык келет. Ойлоп табуунун негизинде мурунтадан дарылоого пайдалануучу өсүмдүктөр менен бирдей эле сейрек колдонулуучу, айрыкча уйгак тамыры жана жүзүм уруктары түзөт. Уйгак тамырынын дарылык касиети байыркы замандан бери эле элдик медицинада колдонулуп келет, ысыктыкты түшүрүүчү, антиоксиданттык, жараны айыктыруучу, кан тазалоочу, шишикке каршы таасирлерди көрсөтөт. Жүзүмдүн уруктары антиоксиданттык касиети бар болуп эсептелет, майда кан тамырларды бекемдейт, кандын уюлушуна каршы жана венанын варикоздук кеңейүүсүндө жардам берет. Кандын гемоглобинин бир кыйла көтөрөт, кандын көрсөткүчтөрүн жакшыртат, антикоагулянт болуп саналат, бактерияларга жана вирустарга каршы таасири бар. Стоматологиялык «Витар» каражаты оозду чайкоого пайдан колдонулат, спирттик негизге ээ болгондуктан сактоо мөөнөтү өндүрүштүк шартта даярдалган күнүнөн баштап 3 жылды түзөт.

3.2. «Витар» каражатынын клиникага чейинки изилдөөлөрүнүн жыйынтыгы. 2-иштин максатына ылайык, жүргүзүлгөн клиникага чейинки сыноолор каражаттын курч жана өнөкөт уулуулугу жок экендигин көрсөттү, ички органдардын түзүлүшүнө жана кандын көрсөткүчтөрүнө өзгөрүлгөн эмес (3.2.1 табл., 3.2.1, 3.2.2, 3.2.3 микрофото).

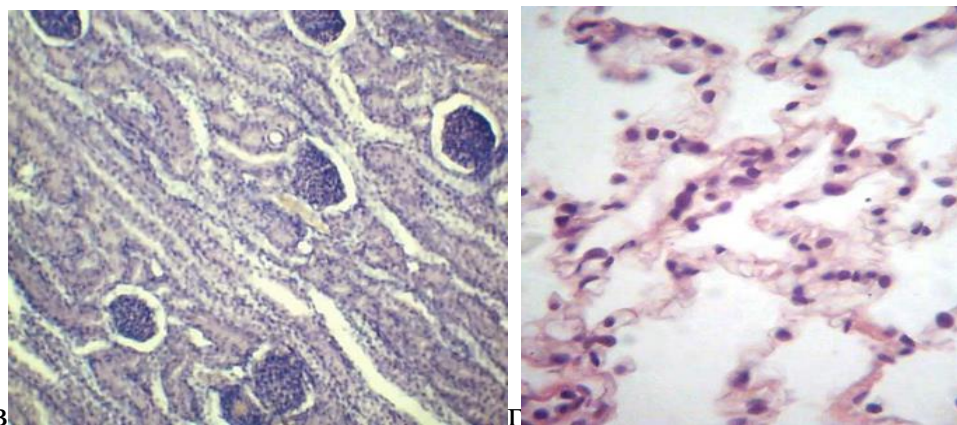
Таблица 3 – Өнөкөт уулуулугун изилдөөдөгү лабораториялык жаныбарлардын канынын жана салмагынын көрсөткүчтөрү

Көрсөткүчтөр	1-жума M±m	2-жума M±m	3-жума M±m	4-жума M±m	P ₁₄
Салмагы, гр	234,9±2,09	271,2±4,55	315,7±5,36	358,9±5,78	<0,05
Эритроциттер x10 ¹² в л.	7,39±0,08	7,40±0,06	7,42±0,07	7,45±0,06	>0,05
Лейкоциттер x10 ⁹ в л.	7,02±0,18	6,98±0,17	7,01±0,17	7,02±0,15	>0,05
Тромбоциттер мкл крови, тыс.	533,7±5,85	535,7±5,64	535,0±5,64	534,9±5,72	<0,05
Гемоглобин	11,43±0,20	12,08±0,18	12,16 ±1,19	12,32±0,20	<0,05

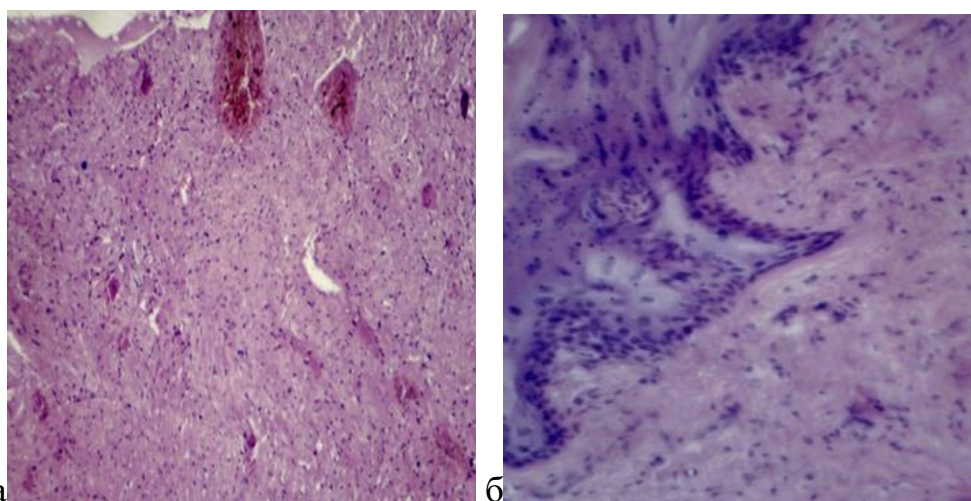
Ооз көңдөйүнүн былжыр челине жана тиш бүйлөсүнө морфологиялык изилдөөлөрү сыналып жаткан каражаттын аллергендик жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү таасирди жаратпагандыгын көрсөттү.

3.2.2 микрофото – Бир ай ичинде, күн сайын 2 мл «Витар» каражатын берүүдөгү келемиштердин боорунун (а), миокардынын (б) түзүлүшү. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Ув x80 (а) и x160 (б).

3.2.3 микрофото. – Бир ай ичинде, күн сайын 2 мл «Витар» каражатын берүүдөгү келемиштердин бөйрөктөрүнүн (в) жана өпкөлөрүнүн (г) түзүлүшү. Гематоксилин жана эозин менен боёлгон. Ув х80.

3.2.9 микрофото. – Лигатураларды бекиткенден кийин биринчи күнү бүйлөнүн эпителийинин астында точкалык кан уюулар (а), бүйлөнүн чөнтөктөрүнүн лимфоцитардык топтолушу (б). Гематоксилин жана эозин менен боёо, чоңойтуу: 56 х.

Пародонтиттин өнөкөт түрүн моделдөөдө, тиш бүйлөсүнүн эпителийинин бетинде жука фибрин кабыкчасы жана эпителий астынан бирин-серин кан уюлуу көрсөтү (3.2.9. микрофото-а). 14 суткадан кийин эпителийде сезгенүүнүн белгилери менен, күнүрт өзгөрүү пайда болгон. Көп катмарлуу жалпак эпителийдин тереңге өскөнүнө байланыштуу, эпителий бирдей эмес калыңдыкта болгон, чөнтөкчөлөрдө эпителий азайып ткандык детриттер пайда болгон (3.2.9. микрофото-б). Кокктор жана бациллалар бактериоскопиялык жол менен аныкталган. Аныкталган бүйлөнүн түзүлүшүнүн өзгөрүүлөрү лигатураны алып салгандан кийин 10 күндө азайган, бирок толугу менен жоголгон эмес.

Негизги «Витар» каражатын колдонуу менен жүргүзүлгөн опыттык топто, бүйлөнүн эпителийи 10 күндүн ичинде толугу менен калыбына келген.

Стоматологиялык «Витар» каражатын жана натыйжалуу колдонуучу белгилүү «Кирславин» эликсирин колдонуу менен, пародонтитти моделдөөдө ПОЛ көрсөткүчтөрүнө салыштырмалуу баалоо жүргүзүлгөн. Биохимиялык изилдөөлөр пародонтитти моделдөөнүн 2 жана 14 күндөрдө гидроперекистердин жана КИ жогорулагандыгын көрсөткөн (3.2.5. табл.).

3.2.5. таблица – Эксперименталдык пародонтитти дарылоодо «Витар» жана «Кирславин» эликсирлери менен ПОЛ көрсөткүчтөрүн салыштырып баалоо

Группалар	Жалпы липиддер (опт.тыгыз.бирд.)	Гидроперекстер (опт.тыгыз.бир.)	Кычкылдануу индекси
Гр. № 1, интактуу группа (8 лаб. келемишт.)	1,21±0,03	0,83±0,03	0,69±0,02
Гр. № 2, изилд., 2 куну, лигатура орноткондон кийин	1,22±0,03	1,13±0,03	0,93±0,02
Гр. № 3, изилд., 14 күнү, лиатура орноткондон кийин	0,95±0,03*	1,18±0,03*	1,24±0,03*
Гр. № 4, лигатурадан кийин, 14 күн +10 кун контроль	1,07±0,04 *	0,85±0,03	0,80±0,04 *
Гр. № 5, 14 кун лигатурадан кийин + 10 күн «Витар» нымдан.	1,16±0,03 **,***	0,75±0,03**,***	0,65±0,03**,***
Гр. № 6, 14 кун лиг., + лигатурадан кийин 10 күн «Кирславин»	1,23±0,04**,***	0,72±0,02**,***	0,59±0,02**,***

Эскертүү: * группадагы көрсөткүчтөрдүн айырмачылыгы $p < 0.05$

** группадагы көрсөткүчтөрдүн айырмачылыгы $p < 0.05$

*** группадагы көрсөткүчтөрдүн айырмачылыгы $p < 0.05$

Стоматологиялык «Витар» каражатына жүргүзүлгөн клиникага чейинки изилдөөлөрү анын антиоксиданттык жана сезгенүүгө каршы таасирин далилдеди. Пародонт оорусунун пайда болушунун негизги себептеринин бири болгон майда кан тамырларды, кан менен камсыз кылууну калыбына келтирүүчү, бекемдөөчү натыйжасындагы жөндөмдүүлүккө ээ экендигин далилдеди.

Стоматологиялык «Витар» каражатынын касиеттерин «Кирславин» тиш эликсирин менен салыштырууга болот.

4 глава. Клиникага чейинки жеке изилдөөлөрдүн жыйынтыгы.

4.1. Өнөкөт пародонтитти калыбына келтирүүчү дарылоодо «Витар» каражаттын жана лазердик нурлануу менен айкалыштырып колдонуунун жыйынтыктары.

3-максатка ылайык, пародонтитти дарылоонун натыйжалуулугун, жеткиликтүүлүгүн жана үнөмдүүлүгүн жогорулатууда «Витар» каражатын жана лазердик нурлануу айкалыштыруу менен ремиссия мезгилинин узарышы көрсөтүлдү, алынган жыйынтыктар «Өнөкөт пародонтиттин дарылоо ыкмасын» ойлоп табуусун түзгөн (КР Пат. № 2207). Иштелип чыккан ыкма менен 22 жаштан 55 жашка чейинки жеңил өнөкөт пародонтит диагнозу менен 20 бейтаптар дарыланган.

Бардык бейтаптарда объективдүү көрсөткүчтөрү жакшырган (4.1.1 табл).

4.1.1 таблица. – Эксперименталдык жана контролдук топтордо 1, 7-10 күндөрдөгү жана 6 айдагы кийин орточо көрсөткүчтөрдү салыштыруу

Показатель	Опытная группа (n=20)					
	1 день (M±m)	10 день (M±m)	6 месяцев (M±m)	P ₁₂ **	P ₁₃ **	P ₂₃ **
ИК Мюллемана -SBI	1,33±0,07	0,74±0,03	0,96±0,02	<0,05	<0,05	<0,05
ИГ по Федоровой	2,76±0,07	1,43±0,05	1,71±0,04	<0,05	<0,05	<0,05
Проба Шиллера-Писарева	2,50±0,04	0,86±0,01	0,96±0,01	<0,05	<0,05	<0,05
	Контрольная группа(n=20)					
ИК Мюллемана -SBI	1,37±0,15	1,03±0,09	1,34±0,09	<0,05	>0,05	<0,05
ИГ по Федоровой	2,31±0,14	1,68±0,04	1,82±0,07	>0,05	>0,05	>0,05
Проба Шиллера-Писарева	2,18±0,18	1,36±0,11	1,88±0,15	<0,05	<0,05	<0,05

** - Вилкоксон критерии

P₁₂ - 1-күн жана 10-күндөгү орточо маанилердин ортосундагы айырманын статистикалык мааниси;
P₁₃ - 1 күндөгү жана 6 айдан кийинки орточо көрсөткүчтөрдүн ортосундагы айырманын статистикалык мааниси;

P₂ - 10-күндөгү жана 6 айдан кийинки көрсөткүчтөрдүн ортосундагы айырманын статистикалык мааниси.

Экинчи кароодо 7-10 күндөн кийин жагымсыз жыттын, тиш бүйлөсүндөгү кан агуусун төмөндөшүн далилденген. Тиштөө жана чайноо менен болгон көйгөйлөр азайган. Дарылоо мөөнөтүнөн 6 ай өткөндөн кийин, пародонтиттин күчөшү байкалган эмес. Оорунун катуулуганы, тиштин бүйлөсүнүн каноосу болгон эмес. Тиштөө жана чайноо көйгөйлөрү дарылоо аяктагандан кийин азайган. Башкача айтканда, ремиссия 6 айдан кийин сакталып турган. Ошол эле учурда, бейтаптар ооз көңдөйүнө кам көрүүдө жеңилдөөлөрдү, дарылоодо финансылык кыйынчылыктын азайганын белгилешти.

4.2. МКФ карашы менен DENOVA Oral BIO-Complex каражатынын, жаш жана орто курактагы бейтаптардын пародонттун сезгенүү ооруларын дарылоодогу натыйжалуулугунун жыйынтыктары.

Гингивиттин өнөкөт түрлөрү менен ооруган бейтаптарды, тиш-жаак системасынын абалы жана колдонуулучу пародонталдык индекстери (4.2.1 табл) жана МКФ домендерин (4.2.2 табл) колдонуу менен калыбына келтирүүчү дарылоонун натыйжалуулугуна баалоо жүргүзүлгөн.

4.2.1 таблица – Oral BIO-Complex каражатын пародонттун сезгенүү ооруларын калыбына келтирүүдөгү колдонулган көрсөткүчтөрдүн өзгөрүштөрү

Көрсөткүчтөр	жаш курактагы тобу (n-15)			орто курактагы тобу (n-15)		
	дар. чейин	дар. кийин	$\Delta(M\pm m)$	дар. чейин	дар. кийин	$\Delta(M\pm m)$
Л.В.Федорованын ГИ	2,65	1,38	-1,27±0,14*	3,42	1,5	-1,42±0,16*
Muhlemann-SBI боюнча кан агуунун даражасы	1,9	0,3	-1,6±0,25*	1,6	0,2	-1,64±0,22*
Шиллера-Писарева пробасынын сандык мааниси	3,96	0,4	-3,07±0,28*	4,2	0,5	3,7±0,25*

Эскертүү: * - баштапкы деңгээли менен болгон айырмачылык көрсөткүчү $p < 0,05$
 Пародонт оорусунун баштапкы көрсөткүчү орто жаштагы бейтаптарда өтө көрүнүктүү болгон жаштардын тобуна караганда.

4.2.2 таблица. – Жаш жана орто курактагы топтордо Oral BIO-Complex калыбына келтирүүчү натыйжалуулугунун өзгөрүштөрү МКФ домендери менен бааланган

домендер	жаш курактагы тобу (n-15)			орто курактагы тобу (n-15)		
	дар. чейин	дар. кийин	$\Delta(M\pm m)$	дар. чейин	дар. кийин	$\Delta(M\pm m)$
s32004-тишти каптаган катмары, тиштеги таштар, жыттар	0,98	0,44	-0,54±0,06*	1,23	0,42	-0,81±0,06*
s3201-тиш бүйлөсү: кандын агуусу, жогорку сезгичтүүлүк	1,29	0,32	-0,97±0,07*	1,56	0,64	-0,92±0,07*
b28018-тиштин оорусу	1,07	0,22	-0,85±0,08*	1,46	0,75	-0,71±0,07*
b5102-чайноо менен болгон көйгөйлөр	0,82	0,35	-0,47±0,07*	1,25	0,84	-0,41±0,07*
b5101-тиштөө менен болгон көйгөйлөр	0,47	0,21	-0,26±0,07*	0,73	0,42	-0,31±0,05*
b3300-үндөрдүн айтылышы	0,12	0,07	-0,05±0,03	0,39	0,16	-0,23±0,05
e498-ооз көңдөйүнүн жекече көрүнүшүн кабыл алуу абалы, жылмаюусу	0,47	0,31	-0,16±0,03	0,73	0,42	-0,31±0,06*

Эскертүү: * – баштапкы деңгээли менен болгон айырмачылык көрсөткүчү $p < 0,05$

Жаш курактагы бейтаптардын каражатты курс менен колдонуусу бардык изилденген көрсөткүчтөрүнүн төмөндөшүнө алып келген. Экинчи топто дагы пародонт жабыркоосу өтө көрүнүктүүсүнө карабастан, төмөндөшү байкалган ($p < 0,05$).

4.3. Бишкек шаарынын жаш, орто жана улгайган курактагы тургундарынын тиш-жаак системасынын иштешин жана ага байланыштуу көйгөйлөрүн МКФ домендери менен баалоо.

5-максатты чечүү үчүн жүргүзүлгөн изилдөөлөр көрсөткөндөй (табл. 4.3.1), s32001 домени 1 топто $0,576\pm 0,087$ түзгөн, үчүнчү топто $2,432\pm 0,335$ чейин жогорулаган ($p < 0,001$). Тиштин кариес болушунун s32002 домени, 1 топтогу жаш адамдарда эң жогору болгон ($0,730\pm 0,091$), бул жаш адамдардын өзүнүн ден соолугуна болгон жоопкерчиликсиз мамилесин көрсөткөн, өз ден соолугуна кам көрүү d5702 домениндеги өзгөрүүлөр менен түшүндүрүлөт, ошондой эле ооз көңдөйүнө кам көрүү d5201 улуу курактагы топко караганда төмөн болгон. Улгайган адамдарда кариес болгон тиштеринин санынын азайышы, көпүрө түрүндөгү протездердин жана башка ортопедиялык конструкциялардын болушу менен байланыштуу болгон.

4.3.1 таблица. – Сурамжылоого катышкан Бишкек ш., жаш, орто жана улгайган курактагы тургундарынын домендер менен аныкталган көрсөткүчтөрү

Домендер	1-топ	2-топ	3-топ
s32001-тиштердин болушу	$0,576\pm 0,087$	$2,278\pm 0,432$	$2,432\pm 0,335$
s32002-кариестин көрүнүктүүлүгү	$0,730\pm 0,091$	$0,556\pm 0,12$	$0,432\pm 0,086$
s32003-пломба коюулган тиштердин саны	$1,756\pm 0,088$	$1,389\pm 0,092$	$1,567\pm 0,107$
s32004-тишти каптаган катмары, тиштеги таштар, жыттар	$0,769\pm 0,103$	$1,056\pm 0,105$	$0,578\pm 0,123$
s3201-тиш бүйлөсү: кандын агуусу	$0,385\pm 0,067$	$0,833\pm 0,098$	$0,522\pm 0,073$
b28018-тиштин оорусу менен болгон көйгөйлөр	$0,373\pm 0,055$	$0,611\pm 0,094$	$0,432\pm 0,076$
b5102-чайноо менен болгон көйгөйлөр	$0,423\pm$	$0,833\pm$	$0,75\pm 7$
b5101-тиштөө менен болгон көйгөйлөр	$0,076\pm$	$1,111\pm$	$0,730\pm$
d3300-үндөрдүн айтылышы менен болгон көйгөйлөр	$0,075\pm 0,012$	$0,389\pm 0,056$	$0,432\pm 0,085$
d3301-тез сүйлөөнүн чектелиши менен болгон көйгөйлөр	$0,115\pm 0,044$	$0,5\pm 0,084$	$0,324\pm 0,076$
d5201-ооз көңдөйүнө кам көрүү	$0,625\pm 0, 112$	$0,594\pm 0, 101$	$0,545\pm 0, 203$
d550-тамак ичүү менен болгон көйгөйлөр	$0,05\pm 0,030$	$0,720\pm 0,1$	$0,833\pm 0, 153$
d5702-өзүнүн ден соолугу жөнүндө кам көрүү менен болгон көйгөйлөр	$+0,52\pm 0,09$	$+0,889\pm 0,111$	$+1,724\pm 0,022$
d6208-протездөө жана дарылоодогу финансылык мүмкүнчүлүктөр	$0,538\pm 0,078$	$0,667\pm 0,112$	$0,459\pm 0,066$
e1151-коронкалардын, көпүрөчөлөрдүн, ортопедиялык конструкциялардын болушу	$+0,231\pm 0,067$	$+0,889\pm 0,124$	$+0,784\pm 0,022$
e498-ооз көңдөйүнүн жекече эстетикалык кабыл алуу абалы, жылмаюу	$0,423\pm 0,075$	$0,333\pm 0,049$	$0,216\pm 0,054$

Домен s32003-жаштардын пломбаланган тиштеринин санынын көрсөткүчтөрү салыштырмалуу жогору болуп чыкты, бул Кыргызстандагы студенттик курактагы кариес көйгөйлөрүнүн актуалдуулугун көрсөтүп турат. Сандык жактан алганда, текшерилгендердин 45% гана кариес же пломбаланган тиштери болгон эмес. 2 жана 3 топтордо s32003 домени, бир нече жолу пломба коюлган тиштери коронка менен капталып же алып салуу менен төмөндөгөн. Домен s32004 тишти каптаган катмары, таштардын, жыттын болушу жаштардын 22%, орто жана улгайган адамдардын 40% байкалган. 1 топтогу домендин көрүнүктүүлүгү экинчиге караганда анык ($p < 0,05$) төмөн болгон, бирок үчүнчү топтон төмөн эмес. Жаштардагы s3201 домени кан агуусу, $0,385 \pm 0,075$ төмөн деңгээлде болуп, орто жаштагы адамдардан бир топ айырмаланып турат. Улгайган адамдардын да домени орточодон төмөн болгон, муну биз 3-топтогу респонденттердин тиштеринин аздыгы менен байланыштырабыз. Функция домени b28018-тиш оорусу 1 топто 21% байкалган, анын катуулугу ($0,383 \pm 0,058$) бир аз болгон, 2-топко караганда кыйла төмөн болгон. Катуу тамак-ашты чайноо b5102 домени менен байланышкан көйгөйлөрдү жаштардын төрттөн бир бөлүгү белгилешкен, домендин оордугу 2 жана 3-топторго караганда бир топ төмөн болгон. Улгайган адамдарда тиштеринин саны аз болгону чайноону ортопедиялык түзүлүштөрдү колдонуу менен жакшыртылган, муну 3-топтогу суралгандардын 72% белгилеген. Эң чоң айырма b5101 доменде болгон, тамак-ашты тиштеген көйгөйлөрү, 1-топтун бир гана респонденти чаккан патологиясы менен байланышкан майда көйгөйдү белгилеген, 2-топто домендин көлөмү биринчиге караганда 14 эсе жогору болгон, 3 топто көйгөйлөрү анча жогору эмес болгон, ортопедиялык конструкцияларды колдонуунун эсебинен чечилген. Сурамжыланган топтордо жутуу көйгөйү b5105 домени аныкталган эмес, 3 респондент гана чайноочу булчуңдардын чарчаганын белгилешкен. Тыбыштарды айтуу менен болгон көйгөйлөрүн домени d3300 жана тез сүйлөөнүн чектелүүсүнүн d3301 домени 1 топтогу жооптордо нөлдүк деңгээлге жакын болгон. 1 караганда 2 жана 3 топтордо, бул домендер көрсөткүчтөрдүн жогорулагандыгын, бирок көрүнүктүүлүгү боюнча начардыгын көрсөтү жана ышкырыктуу жана шуулдама тыбыштарды айтууга тийиштүү болгон. Ооз көндөйүнө кам көрүү d5201 домени курактык топтор боюнча статистикалык маанилүү өзгөрүүлөргө ээ болгон эмес. Бул жерде тышкы чөйрөнүн көрсөткүчтөрү көбүрөөк мааниге ээ болушу мүмкүн мисалы: суунун жетишсиздиги жана жеке өзүн таза алып жүрбөгөндүк. Жалпы ден соолук жана психикалык ооруларда көйгөйлөр чыгышы мүмкүн, мисалы: церебралдык шал оорусу, ревматоиддик артрит, инсульттан кийинки мезгил, олигофрения ж. б. Ошондой эле, пародонт оорулары d550 тамак-аш ичүү жана d5702 өз ден соолугуна кам көрүү домендеринде көйгөйлөрдү жаратышы мүмкүн. МКФ домендерин колдонуу ден соолугу чың адамдардын жана бейтаптардын ар кандай көрүнүктөрүнүн абалын жана ага байланыштуу көйгөйлөрүн жана дарылоонун натыйжасын баалоо үчүн ыңгайлуу болуп эсептеленет.

Тыянактар

1. Кыргызстандын табигый айыктыруучу ресурстарынын негизинде “Витар” стоматологиялык каражаты иштелип чыккан, патенттелген жана өнөкөт пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бөлүгү катары колдонуу үчүн сунушталган.
2. Клиникага чейинки изилдөөлөр жүргүзүлүп, алар уулуу, аллергиялык жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү касиеттердин жоктугун ишенимдүү көрсөткөн. Зым лигатурасын келемиштердин алдынкы тиштерине бекитүү менен пародонтиттин өнөкөт түрү модельденген, 14 күнү гистологиялык өзгөрүүлөр жана шилекейдеги липиддердин пероксидациясы активдүүлүгүнүн жогорулаганын көрсөткөн. Келемиштердин тиш бүйлөсүн 10 күн бою «Витар» эликсири менен нымдаганда, ПОЛ көрсөткүчтөрү интактык топто белгиленүүчү көрсөткүчтөргө жакындаган. Мындан тышкары, пародонттун өз алдынча айыкканынан айырмаланып турган. Стоматологиялык «Витар» каражатынын касиеттери боюнча «Кирславин» тиш эликсири менен салыштырууга болот.
3. Лазердик нур жана «Витар» стоматологиялык каражатын колдонуу менен өнөкөт пародонтитти калыбына келтирүүчү дарылоонун жаңы ыкмасы иштелип чыкты, ал сезгенүү процессин эффективдүү токтотууга мүмкүндүк берет, аны стоматологиялык клиникаларда, бөлүмдөрдө жана кабинеттерде массалык амбулаториялык кабыл алууда колдонууга болот.
4. DENOVA Oral BIO-Complex комплекстүү каражаттын дарылык натыйжалуулугу аныкталды, аны пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бөлүгү катары колдонууга сунуш кылууга болот.
5. МКФ домендери ден соолугу чың адамдардын жана тиш-жаак жактан бейтаптардын ар кандай топторундагы абалын жана ага байланыштуу өзгөрүүлөрдү, ошондой эле аларды дарылоонун натыйжалуулугун баалоо үчүн мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Практикалык сунуштар

1. Стоматологиялык “Витар” каражаты оозду чайкоо жана аппликациялоо үчүн колдонулат, колдонуунун үзгүлтүксүздүгү жана жыштыгы сезгенүүнүн оордугуна жараша болот. Ооздун былжыр челинин сезгенүү ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бир бөлүгү катары, ошондой эле микробторго, вирустарга жана грибокторго каршы таасири бар каражат катары колдонулушу мүмкүн. Сейрек учурларда аллергиялык реакциялар жана курамындагы чөп курамына жеке чыдамсыздыктарды кошпогондо, бул каражат эч кандай терс таасирлери жок. Каражат өздүк наркы боюнча өтө жеткиликтүү болот, анткени өндүрүштө Кыргызстандын табигый ресурстары колдонулат, бул экономикалык жактан пайдалуу болуп эсептелет.

2. Өнөкөт пародонтитти калыбына келтирүүчү дарылоонун ыкмасын, лазер нуру менен айкалышкан «Витар» каражатын, көпчүлүк амбулатордук кабыл алууда натыйжалуу колдонууга сунушталат.

3. DENOVA Oral BIO-Complex каражатынын дарылык натыйжалуугу аныкталды, аны пародонт ооруларын калыбына келтирүүчү дарылоонун бир бөлүгү катары колдонууга сунуш кылууга болот. Тишти тазалоодо эфир майлары ооздун былжыр челине гана эмес, бүтүндөй дене системаларынын иштешине да жакшы таасир этет.

4. МКФ домендерин колдонуу ден соолугу чың адамдардын жана тиш-жаак системасынын абалын жана ага байланыштуу өзгөрүүлөрдү, ошондой эле аларды дарылоонун натыйжалуугун баалоо үчүн, алдын алуу иш-чараларын жана калкка стоматологиялык жардам көрсөтүүнү жакшыртуу үчүн ынгайлуу куралды берет.

Диссертациянын темасы боюнча басылып чыккан илимий эмгектердин тизмеси

1. Субанова, А.А. Особенности эпидемиологии и патогенеза заболеваний пародонта [Текст] / А.А. Субанова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н. Ельцина. – Бишкек, 2015. – Т.15. – № 7. – С.152-155; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_24306160_60012185.pdf
2. Субанова, А.А. Фитотерапия в стоматологии [Текст] / А.А. Субанова // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета им. Б.Н. Ельцина. – 2016. – Т.16. – № 3. – С.190-194. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_26083150_54181191.pdf
3. Субанова, А.А. Действие стоматологического средства «Витар» на перекисное окисление слюны и структуру десны крыс при моделировании пародонтита [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов // Вестник науки и образования. – 2016. – № 9 (21). – С87-91; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_26620384_86919076.pdf
4. Субанова, А.А. Оценка функционирования зубочелюстной системы и связанных с ней процессов у лиц молодого, среднего и пожилого возраста жителей города Бишкек по доменам МКФ [Текст] / Г.В. Белов, А.А. Субанова, Т.С. Сеитов // Материалы V международной научно-практической конференции «Естественные науки и медицина: теория и практика». – Новосибирск, 2018. – № 5 (3). – С. 29-38. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_36561577_43031442.pdf

5. Субанова, А.А. Эффективность препарата Denova Oral BIO-Complex при лечении воспалительных заболеваний пародонта у лиц молодого и среднего возраста с позиций МКФ [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, Г.М. Хавин // Znanstvena misel journal. – 2018. – № 23. – С.38-41. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL:https://www.elibrary.ru/download/elibrary_36476302_57776467.pdf
6. Применение природных антиоксидантов при лечении воспалительных заболеваний пародонта [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, И.Б. Сулайманов, Д.Д. Смайылкулов // Здоровоохранение Кыргызстана. – 2021. – № 1. – С.47-53. То же: [электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_45796337_61040780.pdf
7. Применение DENOVA Oral BIO-Complex в составе комплексного лечения и профилактики воспалительных заболеваний пародонта [Текст] // А.А. Субанова, Г.В. Белов, Г.М. Хавин, Н.Т. Карашева // Электронный журнал ВАК. – 2021. – № 2, 2 ч. – С. 88-96. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_49930416_56112038.pdf
8. Субанова, А.А. Современное медикаментозное сопровождение комплексного лечения рецессивной убыли тканей пародонта [Текст] / И.Б. Сулайманов, А.А. Субанова // Вестник Кыргызской государственной медицинской академии им. И.К. Ахунбаева. – 2021. – № 1. – С101-114. То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_48228974_96133859.pdf
9. Пат. № 1796 Кыргызская Республика, МПК А61К 7/16 (2015.01). Стоматологическое средство «Витар» [Текст] / А.А. Субанова, Г.В. Белов, Е.П. Зотов, Т.У. Супатаева. Субанова А.А. – №20150033.1; заявл. 18.03.2015; опубл. 30.11.2015, Бюл. № 11 (199). – 8 с.: ил. То же: [электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <https://drive.google.com/file/d/1aGMIQuYHJh8qntdeA4Scb3YNpIn3u5qs/view>
10. Пат. № 2050 Кыргызская Республика, МПК А61К 7/16 (2018.01). Стоматологическое средство «Артокан» [Текст] / А.А. Субанова; – № 20170111.1; заявл.17.10. 2017; опубл. 31.05.2018, Бюл. № 5 (229). – 10,11с.: ил.; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://drive.google.com/file/d/1CwYX3dqkKye2SgckBjp_qF7xFa49haxS/view
11. Пат. № 2074 Кыргызская Республика, МПК А61К 35/644 (2018.01). Стоматологическое средство «Пропакан» [Текст]/А.А. Субанова; – № 20170125.1; заявл.15.11. 2017; опубл. 31.07.2018, Бюл. № 7 (231). – 7, 8с.: ил.; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: https://drive.google.com/file/d/13C5b9YggrPjNqMw_C-fZwrlI70ibHKMO/view

12. Пат. № 2207 Кыргызская Республика, МПК А61N 5/067 (2020.01), А61P 1/02 (2020.01). Способ лечения хронического пародонтита [Текст] / [А.А. Субанова, Г.В. Белов, Т.У. Супатаева и др.]. А.А. Субанова. – № 20190080.1; заявл.15.11.2019; опубл.31.07.2020, Бюл. № 7 (225). – 6 с.: ил.; То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <http://patent.gov.kg/wp-content/uploads/2023/06/IM-72020.pdf>
13. Субанова, А.А. Сравнительный эффект стоматологического средства «Витар» и «Кирславин» на перекисное окисление слюны и структуру десны крыс при моделировании пародонтита [Текст]/ А.А. Субанова, Г.В. Белов, Д.Д. Смайылкулов // ИЦРОН. Сб. трудов V Международная научно-практическая конференция. «Актуальные вопросы современной медицины». – Екатеринбург, 2018. – С. 76-78.
- То же: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <https://izron.ru/articles/aktualnye-voprosy-sovremennoy-meditsiny-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdunarodnoy-nauchno-pr/sektsiya-37-stomatologiya-spetsialnost-14-01-14/sravnitelnyy-effekt-stomatologicheskikh-sredstv-vitar-i-kirslavin-na-perekisnoe-okislenie-slyuny-i-s/>

Субанова Азира Азисовнанын «Пародонтитти дарылоо жана экинчи алдын алууда табигый жана өзгөрүлгөн физикалык факторлорду колдонуу» деген темадагы 14.03.11 – калыбына келтирүүчү медицина, спорттук медицина, дарылоо физкультурасы, курортология жана физиотерапия, 14.01.14 – стоматология адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: пародонт, табигыйдары каражаттары, антиоксиданттар, МКФ.

Изилдөө объектиси: ак лабораториялык келемиштер, өнөкөт пародонтитти моделдөө менен, Бишкек ш. ден соолугу чың тургундары жана пародонттун сезгенген оорулары менен болгон илимий изилдөө.

Изилдөөлөр: пародонттун ткандары, тиш-жаак системасы жана аны менен байланыштуу болгон процесстер.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстандын табигый дарылык касиеттеги ресурстарынын негизинде стоматологиялык каражатты иштеп чыгуу, клиникага чейинки жана клиникалык сыноолорду жүргүзүү жана чет өлкөлүк белгилүү каражатты МКФ позициясында натыйжалуугун баалоо.

Изилдөө ыкмалары: ооз көңдөйүн текшерүү, пародонт оруусун текшерүүчүү индекстерин колдонуу, ички органдардын патоморфологиялык экспертизасы, гистологиялык изилдөө, лабораториялык келемиштердин шилекейинин биохимиялык изилдөөлөрү, МКФ домендериндеги өзгөрүүлөрдү баалоо.

Алынган жыйынтыктар жана илимий жаңычылыгы: Кыргызстандын табигый дарылык касиеттеги ресурстарынын негизинде даярдалган жаңы стоматологиялык «Витар» каражаты иштелип чыккан жана патент алынган. Жүргүзүлгөн клиникага чейинки изилдөөлөр, уулуу, аллергиялык жана жергиликтүү дүүлүктүрүүчү касиеттердин жоктугунун аныкталган, ошондой эле ак келемиштерге пародонтиттин моделдик түрүнө дарылык таасирин көрсөттү.

Стоматологиялык «Витар» каражатынын дарылык касиетинин натыйжалуулугу боюнча тиш эликсири «Кирславин» менен салыштырууга болот. Лазердик терапия менен айкалышкан стоматологиялык «Витар» каражатын колдонуу аркылуу өнөкөт пародонтитти калыбына келтирүү ыкмасы иштелип чыккан жана патент алынган, стоматологиялык бөлүмдөрдө, кабинеттерде жана көпчүлүк кабылалууда колдонулушу мүмкүн. МКФ домендерин колдонуу ден-соолугу чың адамдардын жана стоматологиялык оорулуулардын ар кандай группаларындагы тиш-жаак системасынын абалын жана ага байланыштуу процесстерди, ошондой эле аларды калыбына келтирүүнүн натыйжалуугун баалоо үчүн универсалдуу курал болуп саналат.

Колдонуу боюнча сунуштар: патенттелген стоматологиялык каражаттар жана пародонт дарылоо ыкмасы, пародонттун сезгенүү ооруларын дарылоо учун сунушталат, ошондой эле МКФ домендерин колдонуу менен тиш-жаак системасынын абалын баалоо учун ыкмасы сунушталат.

Колдонуу тармагы: медициналык калыбына келтирүү, стоматология.

РЕЗЮМЕ

диссертации Субановой Азиры Азисовны на тему «Применение природных и преформированных физических факторов для лечения и вторичной профилактики пародонтита», представленной на соискание ученой степени кандидата медицинских наук по специальностям: 14.03.11 – восстановительная медицина, спортивная медицина, лечебная физкультура, курортология и физиотерапия; 14.01.14 – стоматология

Ключевые слова: пародонт, природные лечебные средства, антиоксиданты, МКФ.

Объект исследования: белые беспородные лабораторные крысы с моделированием хронического пародонтита, здоровые жители г. Бишкек и пациенты с воспалительными заболеваниями пародонта.

Предмет исследования: ткани пародонта, зубочелюстная система и связанные с ней процессы.

Цель работы: разработать, провести доклинические и клинические исследования стоматологического средства на основе природных лечебных ресурсов Кыргызстана и изучить клиническую эффективность натурального средства за уходом полостью рта DENOVA Oral BIO-Complex с позиций МКФ.

Методы исследования: осмотр, использование пародонтальных индексов, патоморфологическое исследование внутренних органов, гистологическое исследование тканей пародонта в эксперименте, биохимические исследования слюны лабораторных крыс, оценка изменений доменов МКФ.

Полученные результаты и их новизна: разработано и запатентовано новое стоматологическое средство «Витар» на основе природных лечебных ресурсов Кыргызстана. Проведены доклинические исследования, которые достоверно показали отсутствие токсических, аллергических и местно-раздражающих свойств, а также наличие лечебного эффекта при моделировании хронической формы пародонтита у белых лабораторных крыс.

Лечебные свойства стоматологического средства «Витар» по выраженности сопоставимы с зубным эликсиром «Кирславин». Разработан и запатентован способ восстановительного лечения хронического пародонтита с применением стоматологического средства «Витар» с лазеротерапией, который может использоваться на массовом амбулаторном приеме в стоматологических поликлиниках, отделениях и кабинетах.

Показано, что использование доменов МКФ дает универсальный инструмент для оценки состояния зубочелюстной системы и связанных с ней процессов у различных групп здоровых лиц и стоматологических пациентов, а также для оценки эффективности их реабилитации.

Рекомендации по использованию: предлагаются запатентованные стоматологические средства, способ восстановительного лечения пациентов с воспалительными заболеваниями пародонта и методика оценки состояния ЗЧС с использованием доменов МКФ.

Область применения: медицинская реабилитация, стоматология.

SUMMARY

of Subanova Azira Azisovna dissertation on the theme "The use of natural and preformed physical factors for the treatment and secondary prevention of periodontitis", submitted for the degree of candidate of medical sciences in the specialty 14.03.11 – restorative medicine, sports medicine, exercise therapy, balneology and physiotherapy, 14.01.14 – dentistry

Key words: periodontium, natural remedies, antioxidants, ICF Object of study: white rats with a model of chronic periodontal disease, healthy residents of Bishkek and patients with inflammatory periodontal diseases.

Subject of study: periodontal tissues, dentition and related processes.

The purpose of the work: Development, preclinical and clinical trials of dental products based on the natural healing resources of Kyrgyzstan, and evaluation of their effectiveness from the standpoint of the ICF in comparison with well-known foreign analogues.

Research methods: examination, use of periodontal indices, pathomorphological examination of internal organs, histological examination of periodontal tissue in experiments, biochemical studies of the saliva of laboratory rats, assessment of changes in ICF domains.

The results obtained and their novelty: A new dental product "Vitar" has been developed and patented, which is produced on the basis of the natural healing resources of Kyrgyzstan.

Preclinical studies were carried out, which reliably showed the absence of toxic, allergic and local irritating properties, as well as a therapeutic effect on the model of chronic periodontitis in white rats. The therapeutic properties of the Vitar dental remedy are comparable in severity to those of the Kirslavin dental elixir.

A method of restorative treatment of chronic periodontitis using the Vitar dental product with laser therapy has been developed and patented, which can be used at mass outpatient appointments in dental clinics, departments and offices. It is shown that the use of ICF domains provides a universal tool for assessing the state of the dentition and related processes in various groups of healthy individuals and dental patients, as well as for assessing the effectiveness of their rehabilitation.

Recommendations for use: Proposed are patented dental products and a method for the rehabilitation of patients with inflammatory periodontal diseases, as well as a method for assessing the state of the dentoalveolar system using ICF domains.

Scope: Medical rehabilitation, dentistry

Формат бумаги 60 x 90/16. Объем 1,5 п. л.
Бумага офсетная. Тираж 50 экз.
Отпечатано в ОсОО «Соф Басмасы»
720020, г. Бишкек, ул. Ахунбаева, 92

